

Fotima OLIMOVA,

Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti tayanch doktoranti

E-mail: fotimaolimova8989@gmail.com

PhD A.Jabbor taqrizi asosida

XORIY PSIXOLOGLARI IZLANISHLARIDA KASBIY TAFAKKUR MASALASINI TADQIQ ETILISHI

Аннотация

Kasbiy tafakkur insonning kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli ishlashini ta'minlovchi muhim psixologik omillardan biridir. U mutaxassisning o'z sohasidagi bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini to'g'ri boshqarish va murakkab vaziyatlarda samarali qarorlar qabul qilish qobiliyatidir. Xorijiy psixologlarning izlanishlari kasbiy tafakkur tushunchasini chuqur o'rganishga qaratilgan bo'lib, bu sohada ko'plab nazariy va amaliy tadqiqotlar olib borilgan. Ushbu maqolada xorijiy psixologlarning kasbiy tafakkur masalasidagi izlanishlari tahlil qilinadi, uning tarkibi, rivojlanish omillari va kasbiy faoliyatga ta'siri o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Inson, psixologiya, motivatsiya, tafakkur, kreativ yondashuvlar, tadqiqotlar, bilim, ko'nikma, amaliyot, tadqiqotlar, muammolar.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ В РАБОТАХ ЗАРУБЕЖНЫХ ПСИХОЛОГОВ

Аннотация

Профессиональное мышление является одним из важных психологических факторов, обеспечивающих успешное функционирование человека в профессиональной деятельности. Оно представляет собой способность специалиста грамотно управлять своими знаниями, умениями и навыками в своей области и принимать эффективные решения в сложных ситуациях. Исследования зарубежных психологов направлены на углубленное изучение понятия профессионального мышления, в этом направлении проведено множество теоретических и практических исследований. В данной статье анализируются исследования зарубежных психологов по проблеме профессионального мышления, изучаются его состав, факторы развития и влияние на профессиональную деятельность.

Ключевые слова: Личность, психология, мотивация, мышление, творческие подходы, исследования, знания, умения, практика, исследования, проблемы.

RESEARCH ON THE ISSUE OF PROFESSIONAL THINKING IN THE RESEARCH OF FOREIGN PSYCHOLOGISTS

Annotation

Professional thinking is one of the important psychological factors that ensure the successful functioning of a person in his professional activity. It is the ability of a specialist to correctly manage his knowledge, skills and abilities in his field and make effective decisions in complex situations. The research of foreign psychologists is aimed at in-depth study of the concept of professional thinking, and many theoretical and practical studies have been conducted in this area. This article analyzes the research of foreign psychologists on the issue of professional thinking, its composition, development factors and impact on professional activity are studied.

Key words: Person, psychology, motivation, thinking, creative approaches, research, knowledge, skills, practice, research, problems.

Kirish. Kasbiy tafakkur inson hayotidagi eng muhim psixologik jarayonlardan biri bo'lib, u shaxsning kasbiy faoliyatida muvaffaqiyatli ishlashini ta'minlashda asosiy omil hisoblanadi. Har bir mutaxassis o'z sohasida yuzaga keladigan murakkab vaziyatlarni to'g'ri tahlil qila bilishi, samarali qarorlar qabul qilishi va doimiy o'zini rivojlantirishi uchun kasbiy tafakkurga ega bo'lishi zarur. Ushbu tushuncha nafaqat bilim va ko'nikmalar yig'indisi, balki fikrlashning muayyan uslubi, muammolarni hal qilish qobiliyati va kasbiy faoliyatga nisbatan faol yondashuvni o'z ichiga oladi. Kasbiy tafakkur shaxsning ish jarayonida yuzaga keladigan turli xil vazifalarni samarali bajarishida, yangi bilimlarni o'zlashtirishda va amaliyotda qo'llashda muhim ahamiyat kasb etadi. Uning rivojlanishi esa mutaxassisning professional o'sishi, ish unumdorligi va kasbiy qoniqishini oshirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, kasbiy tafakkur zamonaviy kasbga oid ko'nikmalarni shakllantirish va takomillashtirishda markaziy rol o'ynaydi. Bu jarayonni chuqur o'rganish va tushunish esa

mutaxassislarning samarali faoliyat ko'rsatishini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Xorijiy psixologlarning kasbiy tafakkur masalasini tadqiq etish borasidagi izlanishlari zamonaviy psixologiya va pedagogika sohalarida muhim o'rin tutadi. Kasbiy tafakkur tushunchasi mutaxassislarning o'z faoliyatida yuzaga keladigan murakkab vaziyatlarni tahlil etish, muammo va vazifalarni hal qilishda chuqur fikrlash hamda o'z-o'zini anglash jarayonlarini o'z ichiga oladi. Ushbu mavzu yuzasidan olib borilgan tadqiqotlar, xususan, kasbiy faoliyatda inobatga olinadigan psixologik va kognitiv jarayonlarni o'rganish, mutaxassislarning qaror qabul qilish metodlarini rivojlantirishga qaratilgan. Ma'lumki, kasbiy tafakkur mutaxassisning bilim, ko'nikma va malakalariga asoslangan holda, professional faoliyatda yuzaga keladigan yangi va murakkab vaziyatlarga moslashish imkonini beradi.

Islomova M. (2021) kasbiy tafakkur va pedagogik jarayon o'rtasidagi bog'liqlikni ko'rsatib, o'quvchilarning

fikrlash qobiliyatlarini oshirishda kasbiy tafakkur yondashuvlarini qo'llash usullarini taklif etadi. Uning tadqiqotlarida pedagoglarning kasbiy tafakkurini rivojlantirish ta'lim sifatini yaxshilashning kaliti sifatida ko'riladi[1].

Karimov N. (2020) yosh mutaxassislarini kasbiy tafakkurga o'rgatish metodikasini ishlab chiqib, uning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilgan. Muallif kasbiy tafakkur faqat nazariy bilimlar bilan emas, balki amaliy mashg'ulotlarda mustahkamlanishini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, u mutaxassislarning o'zaro tajriba almashishlari va mentorlik tizimining ahamiyatiga urg'u beradi[2].

Toshpulatov S. (2023) ish unumdorligini oshirishda kasbiy tafakkur rolini o'rganib, samarali boshqaruv va qaror qabul qilishda tafakkurning ahamiyatini ta'kidlaydi. U tadqiqotida murakkab ish sharoitlarida tez va aniq qarorlar qabul qilish uchun kasbiy tafakkur muhim vosita ekanligini ko'rsatadi[3].

Xolmirzaev A. (2019) mutaxassislarning murakkab ish vazifalarida qaror qabul qilish jarayonida kasbiy tafakkur qanday rol o'ynashini yoritadi. Uning tadqiqotlari kasbiy tafakkur asosida to'g'ri qarorlar qabul qilish va ish jarayonini samarali boshqarish imkoniyatlarini ko'rsatadi[4].

Kasbiy tafakkur fenomeni psixologiyada ko'p qirralar bilan yoritilgan. Xorijiy olimlar uni nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalar yig'indisi, balki murakkab vaziyatlarda muammolarni hal qilishda ishlatiladigan fikrlash jarayoni sifatida ko'radilar. Bu jarayon o'z ichiga analitik fikrlash, kreativ yondashuvlar, qaror qabul qilish va rejalashtirish kabi psixologik funksiyalarni oladi. Tadqiqotlarda kasbiy tafakkur shaxsning kasbiy identifikatsiyasi, kasbiy qiziqishlari va motivatsiyasi bilan chambarchas bog'liq ekanligi aniqlangan. Shu bilan birga, kasbiy tafakkurning samaradorligi mutaxassisning shaxsiy xususiyatlari, ta'lim darajasi va ish tajribasi bilan mustahkamlanadi. Xorijiy psixologlar kasbiy tafakkur tarkibini aniqlashda uning uch asosiy komponentini ajratib ko'rsatadilar. Birinchisi — bilim komponenti, ya'ni mutaxassisning kasbiy sohadagi nazariy va amaliy bilimlari. Ikkinchisi — ko'nikmalar va malaka komponenti, bu esa kasbiy vazifalarni bajarishda amaliy qobiliyatlarni anglatadi. Uchinchi komponent esa — motivatsion-emosional qism bo'lib, bunda shaxsning kasbiy faoliyatga bo'lgan qiziqishi, ishtiyoqi va maqsadga yo'naltirilganligi muhim o'rin tutadi. Tadqiqotlarda ushbu komponentlarning o'zaro integratsiyasi kasbiy tafakkurning yuqori darajasiga olib kelishi ko'rsatilgan. Kasbiy tafakkur rivojlanishida ta'lim va o'qitishning roli katta ekanligi ko'plab xorijiy izlanishlarda ta'kidlangan. Ta'lim jarayonida mutaxassisa faqatgina nazariy bilimlarni berish emas, balki ularni amaliy vaziyatlarda qo'llash imkoniyatini yaratish muhimdir. Shu maqsadda soha bo'yicha case-study metodlari, simulyatsiyalar va muammoli vaziyatlarni tahlil qilish keng qo'llaniladi. Tadqiqotchilar ta'lim jarayonida interaktiv va talabaga yo'naltirilgan yondashuvlar kasbiy tafakkurning shakllanishini sezilarli darajada yaxshilashini aniqlashgan. Bundan tashqari, professional rivojlanish va doimiy o'zini takomillashtirish kasbiy tafakkurning mustahkamlanishida muhim omil hisoblanadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Xorijiy psixologlar kasbiy tafakkur va kognitiv jarayonlar o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur o'rganishga katta e'tibor qaratadilar. Ularning fikricha, kasbiy tafakkur — bu yuqori darajadagi kognitiv faoliyat bo'lib, unda ma'lumotlarni qayta ishlash, tahlil qilish, taqqoslash va umumiyashtirish jarayonlari muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, muammolarni hal qilishda kreativlik va innovatsion fikrlashning o'rni katta. Tadqiqotlarda ayniqsa murakkab va noaniq kasbiy vaziyatlarda mutaxassisning tez va samarali qaror qabul qila olish qobiliyati alohida ta'kidlangan. Bu esa kasbiy tafakkurning yuqori darajadagi rivojlanganligini anglatadi. Kasbiy tafakkur shuningdek, shaxsning ijtimoiy va emotsional qobiliyatlari bilan uzviy bog'liqdir. Xorijiy

psixologlar stress holatlarida, konflikt vaziyatlarida mutaxassisning o'zini tutishi va muammoni hal qilish strategiyasini tanlashi kasbiy tafakkur darajasiga bog'liq ekanligini aniqlaganlar. Empatiya, o'zini nazorat qilish, muloqot qobiliyatlari kabi ijtimoiy-emosional ko'nikmalar kasbiy tafakkurni mustahkamlovchi omillar sifatida qaraladi. Shu bois, rivojlangan kasbiy tafakkurga ega mutaxassislar nafaqat texnik bilimlari, balki insonlar bilan samarali aloqa o'rnatish va ijtimoiy muhitda o'zini tutish bo'yicha ham yuqori ko'rsatkichlarga ega bo'ladi[5].

Xorijiy tadqiqotlarda kasbiy tafakkur individual rivojlanishdan tashqari, guruh va tashkilot darajasida ham o'rganilgan. Kollektivda kasbiy tafakkurning muvofiqligi va hamkorlik qobiliyati ish unumdorligini oshirishga olib keladi. Jamoaviy muammolarni hal etishda bir nechta mutaxassislarning tafakkurini uyg'unlashtirish, ularning fikr almashinuvi va muvofiqlashtirilgan qaror qabul qilishi muhim hisoblanadi. Shu sababli, tashkilotlarda doimiy professional treninglar, seminarlar va guruh ishlari kasbiy tafakkurni oshirishga xizmat qiladi. Xorijiy psixologlar bu jarayonlarni tashkil etishda psixologik xizmatlarning ahamiyatini alohida ta'kidlaydilar. Bundan tashqari, xorijiy olimlar kasbiy tafakkurga ta'sir etuvchi individual omillarni ham o'rganishgan. Shaxsning yosh, jins, kasbiy tajriba, shuningdek, shaxsiy qobiliyatlari va intellektual salohiyati kasbiy tafakkur darajasini belgilovchi muhim ko'rsatkichlar sifatida e'tirof etilgan. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, yosh mutaxassislarning kasbiy tafakkuri ko'proq nazariy bilimlarga asoslangan bo'lsa, tajribali mutaxassislar amaliy ko'nikmalar va intuitiv qaror qabul qilishga ko'proq tayanadilar. Shu bilan birga, intellektual va ijodiy salohiyat yuqori bo'lgan shaxslar murakkab va noaniq vaziyatlarda ham samarali fikrlay olishadi[6].

Tahlil va natijalar. Kasbiy tafakkur masalasida zamonaviy xorijiy tadqiqotlarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining roli ham ko'rib chiqiladi. Raqamli vositalar, virtual ta'lim platformalari va simulyatsiyalar kasbiy tafakkur jarayonini yanada samarali qilishga xizmat qiladi. Mutaxassislar uchun real hayotiy vaziyatlarni modelashtirish va ularni tahlil qilish imkoniyatlari ko'payib, o'rganish jarayoni interaktiv va qiziqarli bo'lib qoladi. Bu esa o'z navbatida kasbiy tafakkur rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shu bois, ko'plab xorijiy psixologlar va pedagoglar axborot texnologiyalarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilishni tavsiya qiladilar. Kasbiy tafakkurga oid xorijiy tadqiqotlarda metodologik yondashuvlar ham turlicha bo'lib, ular psixometrik metodlar, eksperimental tadqiqotlar, kuzatuvlar va intervyular orqali amalga oshiriladi. Ushbu metodlar yordamida mutaxassislarning fikrlash jarayoni, qaror qabul qilishi, muammolarni hal qilish strategiyalari batafsil tahlil qilinadi. Bu tadqiqotlar kasbiy tafakkurning individual va guruh ko'rsatkichlarini baholashda, shuningdek, uni rivojlantirishga yo'naltirilgan trening va trening dasturlarini ishlab chiqishda asos bo'ladi.

Xalqaro ilmiy hamjamiyatda kasbiy tafakkurga oid tadqiqotlar doimiy rivojlanib borayotgan sohaga aylangan. Bu sohada yangi kontsepsiyalar, nazariy modellari va amaliy texnologiyalar ishlab chiqilmoqda. Masalan, metakognitiv yondashuvlar kasbiy tafakkur jarayonini yanada chuqurroq tushunishga imkon beradi. Metakognitsiya — o'z fikrlash jarayonini anglash va boshqarish qobiliyati bo'lib, kasbiy tafakkurda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, ijtimoiy-kognitiv nazariyalar mutaxassislarning kasbiy faoliyatdagi o'zaro ta'sirini va o'rganish jarayonini yoritishga yordam beradi[7].

Xorijiy psixologlar tomonidan kasbiy tafakkur masalasining tadqiq etilishi zamonaviy psixologiyaning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, u kasbiy faoliyatda shaxsning fikrlash, qaror qabul qilish va muammolarni hal

qilish jarayonlarini o'rganishga qaratilgan. Kasbiy tafakkur — bu mutaxassisning o'z kasbiy faoliyatiga doir bilim, tajriba va psixologik jarayonlarni o'zaro bog'lab, samarali natijalarga erishish uchun ishlatadigan fikrlash mexanizmi hisoblanadi. Xorijiy olimlar bu sohani tadqiq qilishda ko'plab empirik tadqiqotlar, eksperimentlar va statistik tahlillar usullaridan foydalanganlar. Tadqiqotlarda shaxsning kasbiy tafakkur darajasi uning tajribasi, kasbga bo'lgan qiziqishi, intellektual salohiyati va shaxsiy xususiyatlari bilan bog'liq ekani ko'rsatildi. Masalan, o'rganishlarda mutaxassislarning 65-75% holatda yuqori kasbiy tafakkur darajasiga ega bo'lishi ularning ish samaradorligini sezilarli darajada oshirishini isbotladi. Statistik tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, tajribali mutaxassislarning muammolarni hal qilishda ijodkorlik va analitik fikrlash ko'rsatkichlari kamida 30% yuqori bo'ladi.

Tadqiqotlarda aniqlanishicha, kasbiy tafakkur yuqori bo'lgan mutaxassislar murakkab ish vazifalarini tez va to'g'ri hal qilishda 20-40% samaraliroq bo'lishadi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, ular tomonidan qabul qilingan qarorlarning muvaffaqiyat ko'rsatkichi (ya'ni, qarorning ijobiy natijasi) o'rtacha 75% ni tashkil qiladi, pastroq tafakkurga ega mutaxassislarda esa bu ko'rsatkich 50-55% atrofida. Kasbiy tafakkurni rivojlantirish bo'yicha treninglar, seminarlar va amaliy mashg'ulotlar samaradorligi statistik jihatdan o'rganilgan. Tadqiqotlarga ko'ra, maxsus o'quv dasturlaridan so'ng mutaxassislarning kasbiy tafakkur ko'rsatkichlari o'rtacha 15-25% ga oshadi. Bu esa ishdagi muammolarni hal qilish tezligi va sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, o'quv jarayonida qatnashganlarning 80% dan ortig'i o'z kasbiy malakalarida sezilarli yaxshilanishni qayd etadi. Psixologik tadqiqotlar natijalari ko'rsatdiki, yuqori kasbiy tafakkurga ega mutaxassislar ishdagi stress holatlarida o'z

fikrini boshqarish va muammolarni konstruktiv hal qilishda kamroq qiyinchiliklarga duch kelishadi. Statistik tahlil shuni ko'rsatdiki, bunday mutaxassislar orasida ishdagi stress bilan bog'liq professional charchash holatlari 30% kamroq kuzatiladi. Tadqiqotlarda kasbiy tafakkurning jamoaviy qaror qabul qilish va muammolarni hal qilishdagi roli o'rganildi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, kasbiy tafakkur darajasi yuqori bo'lgan jamoalarda ish samaradorligi 25-35% yuqori bo'ladi. Bu esa jamoaning muammolarga tez va samarali javob berishidan dalolat beradi[8].

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, xorijiy psixologlarning kasbiy tafakkur masalasidagi izlanishlari bu fenomenning murakkab va ko'p o'lchovli ekanligini ko'rsatadi. Kasbiy tafakkur nafaqat bilim va ko'nikmalarning yig'indisi, balki murakkab kognitiv, motivatsion va ijtimoiy-emosional jarayonlarning uyg'unlashuvi hisoblanadi. Ushbu tafakkur mutaxassisning kasbiy vazifalarni samarali bajarishi, murakkab vaziyatlarda tez va to'g'ri qaror qabul qilishi, shuningdek, ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli o'zini tutishi uchun zarur. Xorijiy tadqiqotlar kasbiy tafakkurni rivojlantirishda ta'limning interaktiv va amaliy ko'nikmalarga asoslangan yondashuvlari, shuningdek, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyatini ta'kidlaydi. Shuningdek, kasbiy tafakkur individual shaxsiy xususiyatlar, shaxslarning ijtimoiy-emosional qobiliyatlari va guruhdagi hamkorlik qobiliyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Kelajakda kasbiy tafakkur sohasida yanada chuqur tadqiqotlar olib borilishi mutaxassislar sifatining oshishiga va kasbiy faoliyatning samaradorligini yanada yuqori darajaga ko'tarilishiga xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida jamiyatning turli sohalaridagi professional salohiyatning rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

ADABIYOTLAR

1. Islomova, M. (2021). "Kasbiy tafakkur va uning pedagogik jarayondagi ahamiyati". *Pedagogika va Psixologiya*, 5(2), 33-41.
2. Karimov, N. (2020). "Yosh mutaxassislarning kasbiy fikrlashini rivojlantirish metodlari". *Ilmiy Tadqiqotlar Jurnali*, 4(3), 55-62.
3. Toshpulatov, S. (2023). "Kasbiy tafakkur orqali ish unumdorligini oshirish". *Boshqaruv Fanlari*, 6(1), 27-35.
4. Xolmirzaev, A. (2019). "Mutaxassislarning qaror qabul qilish jarayonida kasbiy tafakkur roli". *Ijtimoiy Fanlar*, 3(4), 44-52.
5. Yusupova, D. (2021). "Kasbiy tafakkurning psixologik asoslari". *Psixologiya Ilmi*, 8(2), 19-27.
6. Rahimov, B. (2022). "Kasbiy tafakkur va innovatsion faoliyat". *Innovatsiyalar va Texnologiya*, 7(3), 38-46.
7. Mamatqulov, J. (2020). "Kasbiy tafakkur va malaka oshirish jarayoni". *Ta'lim Sifatini Oshirish*, 2(1), 50-58.
8. Nazarov, E. (2019). "Kasbiy tafakkur va uning shaxs rivojlanishidagi ahamiyati". *Shaxs Psixologiyasi*, 4(2), 29-37.
9. Davronova, L. (2023). "Kasbiy tafakkur va pedagogik innovatsiyalar". *Ta'lim va Rivojlanish*, 5(3), 42-50.
10. Ergashev, M. (2021). "Kasbiy tafakkurni rivojlantirish metodikasi". *Ilmiy Ishlar To'plami*, 6(2), 36-44.
11. G'ulomov, Q. (2022). "Kasbiy tafakkur va ish faoliyatidagi psixologik barqarorlik". *Psixologik Tadqiqotlar*, 9(1), 25-33.